

Dorpen

Liefde en leegloop

Het was zo'n avond dat de mannen uit het dorp bij elkaar zaten, dronken werden en klaagden. 'Een van ons zei: "Wat doen we hier toch met alleen maar mannen? Waarom zijn er geen vrouwen?"' herinnert Julián Moran zich over die avond. 'Toen zei iemand anders: "We zouden een hele bus moeten laten aanrukken."'

De mannen van Riofrío de Aliste, een dorp van vierhonderd zielen in de afgelegen Spaanse provincie Zamora, gingen het internet op. Ze zochten op *caravana de mujeres* (vrouwenkaravaan) en vonden Manolo Gozalo. Sinds midden jaren negentig organiseert hij busreizen voor vrijgezelle vrouwen die op het snel leeglopende Spaanse platteland een partner hopen te vinden. 'Liefde en herbevolking van het platteland', luidt het motto op zijn website.

In april 2008 kwam de vrouwenkaravaan voor het eerst naar Riofrío. Het werd een traditie die elke paar jaar herhaald wordt. Ook op deze zaterdag in april doen de mannen van het dorp weer een beroep op de diensten van Gozalo. 's Ochtends vroeg verzamelen zich zodoende ruim vijftig vrouwen in Madrid om naar Zamora te reizen, een provincie in het noordwesten van het land, niet ver van

de grens met Portugal. Op een centraal verkeersplein staan ze keuvelend te wachten totdat de touringcar hen op komt halen.

De busreis duurt ruim vier uur. Sommige vrouwen lezen wat in roddelbladen, anderen zingen mee met de muziek die de buschauffeur Salvador hebben laten opzetten. *Cumbia* en *vallenatos* uit Colombia, *salsa* uit Peru, *bachata* uit de Dominicaanse Republiek. De grote meerderheid van de vrouwenkaravaan is van Latijns-Amerikaanse komaf. Maar er zijn ook een handvol Spaanse en twee Roemeense vrouwen.

Bijna alle vrouwen leggen uit dat ze in de eerste plaats vooral een goeie tijd willen beleven. Ze vinden het leuk om een dorp te leren kennen. Een lunch en diner met lokale producten geserveerd te krijgen. Een avond te dansen en te drinken. ‘Als er dan ook nog een leuke man bij zit, is dat extra meegenomen,’ zegt Gloria, met een vet Caraïbisch-Spaans accent.

De vrouwen betalen per persoon twintig euro voor de busreis. Het eten, de feestavond en de drank worden op kosten van de mannen verzorgd. Zij betalen elk vijftig euro en hebben ook enkele lokale ondernemers bereid gevonden om het evenement te sponsoren.

Gloria, Marlene, Mery en Marialuz, vier Colombiaanse vrouwen, allen tegen de vijftig, zitten achter in de bus. Ze noemen zich veteranen: ze reizen al jaren mee op de karavaan. Zoals de meeste vrouwen in de bus zijn ze sinds enkele jaren gescheiden of weduwe. Veel van de mannen die ze gaan ontmoeten hebben daarentegen nooit een lange relatie gehad, weten ze. ‘Ze zijn vaak erg verlegen. Snel beschaamd.’

Ontvolking

De onhandigheid van mannen in de liefde is niet verwonderlijk. Zamora is een van de meest vergrijsde en snelst leeglopende provincies

van Spanje. De provincie is zoals het hele platteland de voorbije eeuw snel ontvolkt. Spanje verstedelijkte vergeleken met andere Europese landen relatief laat – maar wel in een ongekend rap tempo. Terwijl de bevolking als geheel gedurende de 20ste eeuw ruim verdubbelde, kelderde het aantal plattelandsbewoners met een derde.

De rurale bevolking krimpt, omdat jonge mensen wegtrekken en oudere achterblijvers langzaam uitsterven. En het zijn vooral vrouwen die de provincie verlaten. En de weinige vrouwen die achterblijven krijgen te weinig kinderen om het bevolkingstal gelijk te houden.

De caravana de mujeres is dan ook een bekend fenomeen in Spanje. De term is afkomstig van de Spaanse titel van de Amerikaanse film uit 1951, *Westward the Women*. In deze western, die zich afspeelt in de jaren vijftig van de 19de eeuw, wordt een groep van 138 huwbare vrouwen naar het dunbevolkte Westen van de VS gehaald, waar de mannen dan nog sterk in de meerderheid zijn. Het wordt een gevaarlijke treinreis vol tegenslagen.

Het was na het zien van deze film dat de mannen van het Spaanse dorp Plan in 1985 besloten ook een vrouwenkaravaan te organiseren. In Plan woonden toen veertig vrijgezelle mannen, op slechts één alleenstaande vrouw. De mannen zetten een advertentie in de krant waarin ze ‘vrouwen tussen twintig en veertig jaar oud met een huwelijkswens’ uitnodigden naar hun dorp in de Spaanse Pyreneeën te komen. De komst van de vrouwenkaravaan zou uiteindelijk 33 echtparen opleveren. Na dit succes herhaalden veel andere Spaanse dorpen het initiatief van Plan.

Dat vooral vrouwen vertrekken is niet vreemd, legt karavaanorganisator Gozalo uit. Zij kunnen het land makkelijker achter zich laten en aarden beter in de stad. ‘De mannen zijn binnen de familie vaak de eerst aangewezenen om de grond van de familie te blijven bewerken. Dat is nu eenmaal zwaar werk.’

Voor mannen in Riofrío zijn er zodoende simpelweg amper vrouwen om te leren kennen. Ze zijn al in de veertig, vijftig of zestig en hebben nooit een serieuze relatie gehad. Velen wonen nog met hun ouders samen. Als een vrouw van middelbare leeftijd ongetrouwd en zonder gezin is, luidt de uitdrukking in plat Spaans ‘dat haar rijst te ver doorgekookt is’. Julián: ‘Hier in Riofrío gebeurt dit dus bij de mannen.’

De circa dertig mannen die de karavaan besteld hebben, staan de bus verwachtingsvol op te wachten als deze om half drie ’s middags het dorp inrijdt. De sfeer in de bus is lacherig nerveus. Poederdozen, lippenstiften en spiegeltjes worden vlak voor aankomst uit de tassen gehaald, de make-up nog snel even bijgewerkt. De ontvangst wordt rechtstreeks verslagen door de lokale en regionale pers en een cameraploeg van nationale televisiezender Antena3. Sommige vrouwen nemen daarom liever de achteruitgang van de bus.

De vrouwen kunnen gelijk aan tafel voor een twee uur durende lunch. Vooraf krijgen ze *arroz a la zamorana* geserveerd, het lokale rijstgerecht met varkenswang, daarna speenvarken en lam, en fruit, koffie en likeur toe. Al bij het aan tafel gaan, blijkt dat het daten vandaag niet zonder obstakels zal zijn. Sommige groepjes vrouwen zijn zo gaan zitten dat ze tussen hen een stoel leeg laten. De mannen maken er geen gebruik van: zij gaan in groepjes bij elkaar zitten.

De vrouwen zijn er enigszins verbolgen over. Maar volgens informele dorpsleider Julián Moran komt het later op de avond allemaal goed, zodra de drank gaat vloeien. ‘Die daar is nu nog sip,’ zegt hij wijzend naar z’n overbuurman, die aandachtig het tafelkleed bestudeert. ‘Maar straks, als hij wat op heeft, ontdooit-ie wel.’

Aan een andere tafel wordt wel goed gemengd. Miriam (38) en Cecilia (31) zijn twee van de jongere vrouwen in het gezelschap. De twee latina’s krijgen veel aandacht van de mannen. Hun wijn

wordt voor hen ingeschonken. De mannen nemen hen van top tot teen op als ze even de andere kant opkijken.

Tijdens de vorige karavaan die Riofrío aandeed, ontstonden verschillende stellen. Drie jaar later is er daar nog één van intact. Eloy en Narcy, beiden begin vijftig, zien elkaar elke maand minstens een keer. Meestal komt zij hem opzoeken. Hij moet rondkomen van een arbeidsongeschiktheidsuitkering en ook zijn oude moeder verzorgen. Zij heeft nog een studerende dochter die thuis woont. Ook als die straks het huis uit is, weet Narcy nog niet of ze bij Eloy komt wonen. ‘Het is hier heel mooi en rustig, maar ook wel erg anders.’

Steden van boeren

Tot ver in de 19e eeuw was Spanje een in hoge mate agrarische samenleving. Een lange periode was er maar een hele kleine stedelijke bourgeoisie. Deze achterstand in zijn industriële ontwikkeling haalde Spanje in de 20e eeuw alsnog snel in. Tijdens de laatste decennia van snelle economische groei werd razendsnel en zonder veel omkijken het moderne stadsleven omarmd. Het consumen-tisme in Amerikaanse stijl – rijden in grote auto’s, shoppen op krediet in grote winkelcentra, wonen in vrijstaande huizen in sub-urbia, de massale import van goedkope arbeidsmigranten – werd voor velen de norm.

Spanjaarden nemen tegenwoordig een tamelijk ambigue houding aan tegenover hun platteland. Vooral veel oudere generaties die nu in de stad wonen kunnen zich nog levendig herinneren hoe hard het leven op het platteland was. Die willen daar niet naar terug. Jongeren zijn compleet verstadst. De ontvolking van het platteland roept daarom weinig discussie op.

Tegelijkertijd blijft men een sterke genegenheid koesteren voor *el campo*. Hierdoor kan het gebeuren dat een jongere wiens familie al twee generaties in de grote stad woont, zal zeggen dat hij uit bijvoorbeeld Extremadura komt, als je hem vraagt waar ze vandaan komen.

Deze jongere heeft nooit in die regio gewoond. Zijn ouders vertrokken er toen ze volwassen werden. Maar hier ligt wel zijn pueblo. Het dorp waar het gezin tijdens de zomervakantie en feestdagen op bezoek gaat. De grootouders wonen hier nog. Er staat een tweede huisje aan. De pueblo is de plek waar de mensen het eerlijkst zijn. Dat specifieke streekgerecht het lekkerst bereid wordt. Het dorpsfeest het meest uitbundig gevierd wordt. Wie het moderne Spanje wil begrijpen, moet óók het platteland leren kennen.

Dansavond

Tijdens de rondleiding door het dorp, na de lunch, lopen de stadsvrouwen rond alsof ze in een openluchtmuseum zijn. De leistenen huizen vinden ze erg mooi. Evenals de amandelbloesems die bloeien langs de koude bergbeek die dwars door het dorp loopt. Ze kopen huisgemaakte honing, verse eieren en jonge sla, ‘want die smaken vast beter dan die uit de supermarkt’. Maar ze vragen zich ook af of ze hier kunnen wonen.

Maria José, een Spaanse vrouw die vandaag voor het eerst mee-rist op de karavaan, is sinds twintig jaar gescheiden en zou graag weer iemand hebben om samen mee oud te worden. Maar ze zou alleen onder bepaalde voorwaarden Madrid willen verlaten. ‘Als ik hier ook werk zou kunnen vinden, ja, dan zou ik er kunnen wonen. Maar alleen voor een man, nee. Ik heb geen zin om van hem alleen afhankelijk te zijn.’

De bedenkingen van de vrouwen en de verlegenheid van de

mannen staan een lange feestavond niet in de weg. Vanaf acht uur 's avonds gaat in het dorps huis de muziek aan en de bar open. Met een korte onderbreking voor het diner – brood, vleeswaren, *empanadas* en nog meer wijn – gaat het feest tot half vier 's nachts door.

Het is voor veel van de vrouwen nogal een lange zit. De mannen zijn ver in de minderheid en bijna geen enkele wil dansen. 'Als je deze mannen laat kiezen tussen gratis drank en dansen met een vrouw, dan leggen wij het af,' klaagt Cecilia, de 31-jarige Colombiaanse. Uiteindelijk zet ook zij het maar op een drinken. Het brengt haar er later op de avond toe te zoenen met de iets jongere Javier. Hij is de paljas van het dorp, ad-rem en gespierd. Cecilia is hem snel weer zat. 'Hij begon er meteen over dat we wel naar z'n auto konden gaan.'

Ook Miguel (begin 60) blijkt iets te veel haast te maken bij het binnenhalen van zijn veroveringen. Hij is een van de weinige mannen die uit plezier danst. Veel vrouwen, die het aan de kant zitten zat zijn, maken er dankbaar gebruik van. Maar Miguel toont zich vervolgens onhandig als hij zijn danspartner al na twee nummers probeert te zoenen.

De avond levert uiteindelijk zeker vijf kortstondige koppels op. Sommige trekken zich gedurende de avond een paar uur terug. In een van de twee kroegen van het dorp. Of in het huis van de man. Als de bus de feestgangers weer op komt halen, wisselen de meeste verse geliefden nog snel telefoonnummers uit.

De vraag is in hoeverre de liefde zal beklijven. Als de bus rond vier uur weer terug naar Madrid vertrekt, staan maar twee van de mannen klaar om hen uit te zwaaien. De rest van de mannen, althans zij die nog kunnen staan, drinken liever de laatste flessen rum en whisky leeg.

Dorp te koop

Lang niet elk dorp weet een kans op een tweede leven af te dwingen. Spanje is bezaaid met duizenden verlaten dorpen. Zoals Giral, een gehucht in de uitlopers van de Spaanse Pyreneeën, de bergkam die het noorden van Spanje scheidt van het zuiden van Frankrijk. Het is een even prachtig groen als soms onherbergzaam rotsachtig gebied, dat net als het Zamora van de mannen van Riofrío de Aliste de afgelopen decennia snel ontvolkt raakte.

Giral werd bijna een halve eeuw door zijn laatste inwoner verlaten. De zeven huizen zijn vervallen tot ruïnes en worden nu overwoekerd door klimop, struiken en jonge boompjes. Op een namiddag in juli wordt het pulserende gezoem van de cicaden slechts verstoord door een kudde schapen, die beneden in de groene vallei passeert. Onder het bladerdek blijven zij onzichtbaar. Alleen de bel om hun nek verraadt hen.

Als het aan Manuel Larrosa ligt, is het binnenkort gedaan met de doodse rust in dit verlaten dorp. Hij is burgemeester van de gemeente Fiscal, dat naast Giral nog 17 onbewoonde gehuchten telt. Larrosa is sinds enige tijd actief op zoek naar particuliere investeerders die deze dorpen een nieuw leven willen geven. ‘We hebben hier bergen erfgoed dat verloren dreigt te gaan. Iedereen met een serieus voorstel is welkom om ze te komen bewonen.’

Giral ligt in de provincie Huesca, regio Aragón. Deze is net zo groot als heel Nederland maar telt slechts één miljoen inwoners, van wie ruim de helft bovendien in de grote stad Zaragoza woont. Huesca staat bekend om zijn honderden leegstaande, verlaten dorpen. De meeste raakten geleidelijk onbewoond, doordat jonge bewoners in de tweede helft van de vorige eeuw massaal naar de stad trokken en de oudere achterblijvers langzaam uitstierven. Anderen werden tijdens de Franco-dictatuur gedwongen ontruimd wegens

herbebossingsprogramma's of de aanleg van stuwweren, die er vervolgens niet altijd kwamen.

Sinds enkele jaren lopen steeds meer Spanjaarden en buitenlanders rond met het idee zo'n dorp te betrekken. Bijna elke maand is er wel een Spaanse gemeente of een groep eigenaren die hier op inspeelt en een dorp te koop zet. Niet zelden is het een doorzichtige publiciteitsstunt van de burgemeester of een oplichtertruc van een gehaaide vastgoedboer. Maar regelmatig gaat het om een serieuze aanbod.

Het is zeker niet de makkelijkste manier om een huis te vinden in Spanje en je moet goed de kleine lettertjes lezen. Maar het is wel degelijk mogelijk een gehucht te kopen.

Daarbij volstaat het niet alleen voldoende geld te hebben. De huizen en grond zijn al eeuwen binnen de familie en al wonen de jongste generaties al tijden in de stad en doen ze er momenteel niets mee – ze zullen het niet zomaar aan een vreemde buitenstaander verkopen. Dit betekent eindeloos praatjes maken en vertrouwen winnen.

Er zijn de afgelopen jaren kopers geweest die zulk geduld niet hadden. Die wilden zo graag, dat ze belachelijke bedragen boden. Dit heeft de markt enigszins verpest. Waren in de jaren negentig nog huizen in verlaten dorpen te koop voor omgerekend tienduizend euro, nu geldt een ton als gangbaar.

Daarnaast moeten nieuwe bewoners volhardend zijn om bij de overheid diensten af te dwingen als elektriciteit, telefoonverbinding en vuilnisophaal. Het is dan ook veel makkelijker een huis te kopen in een bijna verlaten dorp, dat nog wel basisvoorzieningen kent.

Een dorp kopen spreekt echter veel sterker tot de verbeelding. En dat gevoel hoopt burgemeester Manuel Larrosa dan ook over te brengen. Hij biedt zijn verlopen dorpen in erfpacht aan voor

een periode van zeventig jaar. ‘Op vier krakers die wel een tentzeil willen spannen over de ruïne, zit ik niet te wachten,’ zegt de burgemeester. ‘Maar verder is iedereen welkom. Of het nu een vijfsterrenhotel is of een idealistisch collectief. Wie het eerst komt, wie het eerst maalt.’

Een gratis huis

Hun huis is nog een zootje van onuitgepakte dozen, rondslingerend gereedschap en veel stof, alleen verlicht door bungelende peertjes aan het plafond. Maar voor Jordi Parraga en Ana García voelt elke dag sinds ze de grote stad verruilden voor het bergdorp Retortillo de Soria als vakantie. ‘De lucht is hier schoner. De varkensribbetjes, de sinaasappels: alles smaakt hier beter. Bovendien, als Catalanen worden we hier als buitenlanders behandeld,’ vertelt Jordi lachend in zijn woonkeukentje.

Retortillo ligt in Soria: de leegste provincie van het land. Dat was Soria al in 1910 en dat is het ruim een eeuw later nog steeds. In de centraal gelegen, bergachtige provincie, op drie uur rijden boven Madrid, woonden honderd jaar geleden nog 15,5 inwoners per vierkante kilometer. In 2008 was dit gedaald tot 9,1. De bevolkingsdichtheid van Soria komt daarmee overeen met die van een woestijnstaat als Oman.

In een poging het uitsterven van haar gehucht een halt toe te roepen, deed burgemeester Yolanda Gil van Retortillo een oproep via de nationale televisie. Ouders met jonge kinderen konden aanspraak maken op een van de tien vaste banen die vrijkwamen door uitbreiding van het verzorgingshuis. Gezinnen die wilden verhuizen naar het dorp, konden met steun van de gemeente een goedkope woning huren.

Jordi en Ana waren de eersten die de sprong waagden. De twee

dertigers verhuisden uit Terrassa, een voorstad van Barcelona, met hun zoon Jordi (4) en dochter Ana (2) – in Spanje is het gebruikelijk om je kinderen naar jezelf te vernoemen – naar Retortillo. ‘Ik zag het en dacht: misschien is dat wel wat voor ons,’ vertelt Ana Garcia terwijl ze zich warmt aan de loeiende kaskachel. Tijdens de eerste jaren van de crisis werden zelfs de slechtst betaalde en meest tijdelijke baantjes schaars. Haar man werd werkloos en moest zijn bouwbedrijfje opdoeken nadat de ene na de andere klant ophield te betalen.

In het crisisgetroffen Spanje bleek het aanbod van Retortillo bij meer families interesse op te roepen. De telefoon op het gemeentehuis rinkelde wekenlang onophoudelijk. Via e-mail en gewone post meldden zich duizenden gegadigden. ‘In de eerste weken na de uitzending kwamen tientallen gezinnen met eigen ogen in het dorp rondkijken,’ vertelt burgemeester Yolanda Gil in haar kantoor in het verzorgingstehuis, waarvan ze tevens de directrice is.

Wat de bezoekers aantreffen, was een slaperig bergdorp. De meeste huizen zijn alleen in de vakantieperiodes en in de zomer bewoond. De rest van het jaar worden de voordeuren gebarricadeerd met een meterhoge plank of plaat – tegen de sneeuw. De circa vijftig bewoners die in de winter achterblijven, zijn in overgrote meerderheid ouderen. De directe omgeving van het dorpje is bezaaid met verlaten, half ingestorte schapenstallen. Een speeltuintje net buiten de middeleeuwse hoofdboort ligt er mistroostig vervallen bij.

Francisco Ayuso woont zijn hele leven in het dorp. Tot een paar jaar terug was hij herder, vertelt de bejaarde man op het centrale plein, dat nog naar generaal Franco is vernoemd. ‘Ik heb bijna meer nachten daarboven geslapen,’ zegt hij, wijzend met zijn wandelstok naar de heuvels, ‘dan thuis.’

Sinds hij stopte met werken, is in dit gebied nog één herder

over, vertelt hij met lichte spijt in zijn stem. Ayuso kan het wel begrijpen. Ook zijn eigen kinderen kozen niet voor het harde herdersleven. ‘Allemaal hebben ze gestudeerd,’ zegt hij trots. Zij wonen nu verspreid over het hele land. ‘Hier was niks voor ze.’

Met de vergrijzing en leegloop is ook het aantal voorzieningen gestaag afgenomen of uitgekleet. De bakker is tevens postbode voor nabijgelegen dorpen. Als het te hevig sneeuwt, brengt hij soms dagen vers brood noch post. Openbaar vervoer is eenmaal daags beschikbaar, op telefonische afroep. De pastoor, die op vrijdag en zondag de kerk opendoet, hoeft zelden aan de slag voor een doop of bruiloft. Wel werd deze maand gevierd dat een van de bewoners van het bejaardentehuis honderd was geworden.

De overgebleven voorzieningen worden veelal bediend door mensen die niet in het dorp wonen. De boerenbank bijvoorbeeld wordt twee ochtenden in de week geopend door een 24-jarige vrouw uit de honderd kilometer verderop gelegen provinciehoofdstad. Klanten heeft ze amper. ‘Ik ben blij dat mijn mobiele telefoon hier bereik heeft. Dan kan ik nog eens een vriendin bellen.’

‘We hebben kinderen nodig om dit dorp echt een toekomst te geven,’ zegt burgemeester Gil. De mogelijke komst van tien nieuwe gezinnen, beaamt ze, volstaat niet om de trend te keren. ‘Maar het is een begin.’ Zo is dankzij de komst van het nieuwe gezin de regionale overheid verplicht de school weer te openen. De afgelopen tien jaar was deze dicht.

Een enkeling in het dorp is sceptisch. ‘Het wordt afwachten of de nieuwkomers hier ook echt kunnen aarden,’ zegt een vrouw, die in blauwe kamerjas even de straat op is om een brief te posten. De meeste dorpsbewoners vinden het initiatief vooralsnog echter de moeite van het proberen waard.

Ook zijn er lovende reacties uit de omliggende regio. ‘Het is een feit dat het platteland langzaam ontvolkt, maar minder duidelijk

is of de bevolking ook echt een stedelijke levensstijl wil,' duidde de provinciale Heraldo de Soria de duizenden telefoontjes, e-mails en brieven in reactie op de televisieoproep. 'Het voorbeeld van Retortillo bewijst dat toegang tot werk en woning de enige oplossing vormen om het platteland in leven te houden.'

'In Terrassa hadden we alleen met nóg harder werken kunnen overleven,' zegt Jordi Parraga. 'Nog meer lange dagen waarna het alleen in de kroeg lukt om te ontspannen. Nu heb ik mijn kinderen in één week meer kunnen zien, dan in heel het afgelopen jaar. Onbetaalbaar.'

